Стручни критички осврт

Александра Р. Михајловић, *Поетика прозе Милке Жицине*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2024, 12 предстрана без броја + 293 стр. (основни текст на штампаним странама 1–234; извори и литература на стр. 235–246; прилози од стр. 247; биографија на стр. 289; изјаве до стр. 293). Ментор проф. др Предраг Петровић; комисија за оцену: П. Петровић, Д. Вукићевић, В. Хамовић. Отворени приступ: Национални репозиторијум дисертација у Србији (НаРДуС).

I Предмет, грађа и мерило

Дисертација узима за предмет целокупну прозу Милке Жицине (1902–1984) — међуратне романе *Кајин пут* (1934) и *Девојка за све* (1940), послератну прозу (*Друго имање*, *Записи са Онколошког*, *Село моје*), постхумно објављену логорску прозу о женском логору Столац (*Сама*, *Све, све, све…*), новинарски рад у *Жени данас* и збирку *Репортаже*, збирку *Нека то буде све* и необјављену рукописну заоставштину — и чита је у контексту међуратне и послератне српске књижевности, левице, женског писма и логорске књижевности о сукобу с Информбироом. Реч је о писму које домаћа наука дуго није сагледала као целину: тежиште рада јесте да се опус Жицине измести из искључиво социјалног и идеолошког кључа у који га је рецепција сместила и да се читањем поетичких и наратолошких поступака покаже његов континуитет од неореалистичких образаца до модерних проседеа. Тај наум одређује како се мере све замерке које следе: оне су тешке онолико колико погађају тезу, резултате и закључке, а лаке онолико колико се тичу апарата, лектуре и композиције.

Пре свега осталог ваља изрећи мерило, изричито и без изузетка. Рукопис је предат најкасније на дан именовања Комисије за оцену, 25. априла 2024, те се овде узима да је реч о крају априла 2024. Рад се мери искључиво према литератури, стандардима, прописима и знању који су тада постојали и били доступни; ништа што је настало касније није мерило. То правило важи и за списак литературе овог осврта: свака његова јединица објављена је пре тог тренутка, изузев саме дисертације, реферата Комисије и извора за чињенице које се временом не мењају (уз назнаку).

Наводи из дисертације преузети су дословно, у наводницима, у писму рада (ћирилицом), с бројем штампане стране у загради; штампана страна једнака је страни PDF-а умањеној за дванаест предстрана. Цео текст рада читан је из НаРДуС-овог издања. Реферат Комисије наводи се као реферат.

II Шта рад доноси

Осврт је дужан да почне оним што дисертација јесте, јер је то и највећи део онога што она вреди.

Прво и најважније, рад доноси први целовит приказ читавог опуса Милке Жицине — од међуратних романа, преко послератне и логорске прозе, до новинарства и рукописне заоставштине — обједињен доследном аутофикцијском окосницом. Ту окосницу рад сажима сликом која повезује првенац и позну прозу: „животно писање (écriture de vie) првенцом је тек започело“ (стр. 229). Читање опуса под тим оквиром (Барт, Лежен) јесте методолошки утемељено и, где рад чува границу између приповедног гласа и емпиријског аутора, добро изведено.

Друго, највреднији део грађе рад уводи у науку први пут: рукописну заоставштину из Завичајног одељења Библиотеке града Београда — роман *Суво лишће*, приповетке (*Јелуша*, *Микана* и др.) — за коју сам рад отворено бележи да „постоји обимна рукописна грађа Милке Жицине, распоређене по фасциклама, још увек несређена“ (стр. 223). Ту вредност истиче и реферат: „Посебну вредност овога рада представља проучавање рукописне заоставштине ове ауторке“ (реферат). Уз то, рад именује и примарну архивску грађу — у Народној библиотеци Србије „постоји Архива Милке Жицине“ (стр. 15), под сигнатуром Р 1226/III/5 — и уз документе поставља јасно едиторско начело: „Овај и остале документе сам навела како је изворно написан, без икакве правописне корекције“ (стр. 16). То је поступак који читаоцу омогућава да разликује извор од интервенције.

Треће, рад доноси низ самосталних поетичких и наратолошких увида изведених из навода, а не из препричавања. Персонификоване зидове у роману *Сама* чита као драму апсурда — „Разговор Великог и Званичног зида о богу и веровању једна је од најуспелијих сцена апсурда, аутентична, бекетовска“ (стр. 138); у роману *Све, све, све…* уочава да „записник је персонификован, он је лик, можда чак и главни лик овог романа“ (стр. 156) и да „нараторка се стално удваја, од ја прелази у она“ (стр. 155); хијерархију логора систематизује у сопствену слику — „У затвору су затворенице живеле у пет посве одвојених каста, пирамидално распоређених“ (стр. 168). Носива је и веза првог и последњег романа: „У роману Село моје се, дакле, сусреће подтекст, прикривена, фрагментарно дата фабула романа, који је, у ствари, и исписан у првенцу Милке Жицине“ (стр. 113).

Четврто, рад показује самосвестан однос према канонском ауторитету и према рецепцији коју оспорава: за Деретића изричито каже да је „Овим ставом Деретић је ауторитативно ограничио и код потоње критике књижевну анализу и осврт на целокупно дело Милке Жицине“ (стр. 28), чиме поставља упориште сопственог доприноса. Уз то, идентификује и попуњава стварну празнину у истражености — „Репортажама се готово, до сада, нико није бавио“ (стр. 218) — и уводи методолошки

уредан контрастни оглед о положају списатељица (предговор Павла Поповића приповеткама Анђелије Лазаревић): „Писац је девојка; то је, ако се може рећи, разлог више, или бар разлог нарочите врсте, за овакву пажњу“ (стр. 19).

Најзад, ваља поштено рећи и оно што надилази појединачне вредности: тамо где су се тврдње рада могле сравнити с изворним подацима, у највећем делу су се показале поузданим. Датовања и подаци из књижевноисторијског и биографског оквира (трајање листа *Жена данас*, оснивање Антифашистичког фронта жена, датуми и наслови позне рецепције, поднаслов Бартовог курса на Колеж де Франсу) издржали су проверу. Та поузданост фактографске подлоге није споредна: она је оно што уопште омогућава да се о раду расправља овако детаљно.

III Циљ, хипотезе и метод

Полазна хипотеза рада, како је преноси и реферат, двострука је: да проза Жицине „није до сада довоно истражене и на одговарајући начин вреднована“ и да је тумачена претежно кроз соцреализам и идеолошку обојеност (реферат). Дескриптивни део те претпоставке — недовољна истраженост и сужавајуће идеолошко читање — рад поткрепљује рецепцијском грађом и он стоји. Евалуативни део — да проза Жицине није „на одговарајући начин вреднована“ — остаје вредносни суд без изричитог мерила: да би био строго проверив, требало би унапред одредити према чему се вреднује; исто важи и за оцену да је писац потпуно неправедно маргинализован. Реч је о интерпретативној тези хуманистичког типа, коју осврт не мери природнонаучним мерилом доказане или оповргнуте хипотезе; али и таква теза, по методологији истраживачког писања (У. Еко, *Како се пише дипломски рад*; Booth и др., *The Craft of Research*), тражи да буде везана за омеђен предмет и поткрепљена, а вредносни суд разграничен од грађе.

Осетљивије је питање централног појма. Наслов и цео рад почивају на појму поетике, а он нигде није изричито одређен ни ограничен, па му се обим колеба: на једном месту поетика је наративно-стилски поступак — „Тај традиционално-хуманистички наративни сплет је основна поетска одлика прва два романа Милке Жицине“ (стр. 101) — а на другом идејно-светоназорски садржај — „Идеолошки контекст, којим је прожето целокупно стваралаштво Милке Жицине, може се узети као главна одлика поетике њених дела“ (стр. 233). Приручници методологије проучавања књижевности траже да се метод и носећи појам именују и доследно примене (П. Милосављевић, *Методологија проучавања књижевности*; З. Лешић, *Теорија књижевности*). Без изричитог одређења појма, теза о доследној и самосвојној поетици тешко се строго проверава — то је стварно ограничење. Ваља, међутим, рећи и супротно, да суд не буде преоштар: појам је узет у обухватном

значењу и разрађен кроз конкретне анализе, а наратолошки слој рада (фокализација, приповедна лица, време, хронотоп) најдоследније је и најуспелије изведен део.

Метод је, у целини, именован и претежно спроведен: наратологија, гинокритика и феминистичка теорија, студије сећања, аутофикцијски и биографско-историјски приступ, компаративно читање. Једна најављена раван, међутим, остаје шира од изведбе: испитивање авангардности проучаваних текстова, најављено и у сажетку и у реферату, у самом тексту једва да је операционализовано — сведено на узгредне помене — док је идеолошка обојеност заиста обрађена. Управо тај несклад између најаве и изведбе основ је ове замерке: најаву авангардности требало би свести на оно што рад заиста доноси.

IV Биографски и књижевноисторијски оквир

Биографски одељак (1.2) носи основу целог аутофикцијског читања, а ослоњен је умногоме на један, аутобиографски обојен извор — Недићеве *Разговоре са Милком Жицином* (2002). То рад и сам образлаже тиме што су *Разговори* једини целовит извор о животу Жицине, а поједине податке унакрсно проверава архивском и судском грађом где је то могуће. Уз самоисказ из интервјуа било би, ипак, упутно задржати нешто већу критичку дистанцу тамо где су независни извори доступни; примедба је лака и не дира резултате.

Књижевноисторијски контекст рад по правилу износи тачно, али местимично прераста у обимне дигресије које потискују анализу поетике: попис прогнаних писаца и вишестраничне биографије (Токин, Краков, Божовић) уз роман *Сама*, историја Теразија и синдикалних такмичења уз репортаже. Контекст је за ангажовану и логорску прозу нужан, али би тежиште требало јасније померити ка тумачењу самих текстова.

У истом оквиру остаје и неколико ситних чињеничних и биографских неусаглашености које не погађају тезу, али их ваља отклонити. Места јунског заседања Коминформа 1948. (Букурешт, где је донета Резолуција) и новембарског 1949. (Будимпешта) замењена су у фусноти која се неколико редова ниже сама исправља. Уз то, податак да је у чистки Комунистичке партије Југославије 1948–1952. ухапшено укупно 172.000 људи (стр. 154) дат је без извора и треба га поткрепити именованим извором. Ситне су и омашке типа нетачног наслова Макавејевљевог филма у главном тексту (*Мистерија оргазама* уместо *Мистерије организма*, исправно у фусноти) и рачуна од хапшења (1951) до *Другог имања* (1961), означеног као „једанаест година“ (стр. 219) уместо десет. Ниједна од ових појединости не носи аргумент, али њихова густина у контекстуалним екскурсима тражи пажљиву редактуру.

V Међуратни романи: *Кајин пут* и *Девојка за све*

Анализе прва два романа језгро су поетичког доприноса рада (пут и међупростор, идентитет, ликови, простор Београда, стилска микроанализа) и остају ван домашаја замерки које следе. Замерке су претежно апаратске и композиционе, уз једну чињеничну.

Чињенична се тиче рецепције. Критику *Кајиног пута* из 1935. рад приписује погрешном лицу: „Данило Живаљевић, један од оснивача Српске књижевне задруге 1892. године, по изласку романа Кајин пут, 1935. објављује критику“ (стр. 28). Роман је, како сам рад каже, објављен крајем 1934 — „Издаје га Нолит, концем 1934. године“ (стр. 26). Биографска одредница не слаже се с пописом литературе самог рада, у коме је аутор те критике (часопис *Живот и рад*, XXI/131, 1935) заведен под другим иницијалом (Đ. Živaljević, стр. 238); приписивање суоснивачу Задруге треба проверити и ускладити с пописом; цитат и страна остају тачни.

Тврдње о првенству носе део доприноса о претходничкој улози Жицине, али се на носећим местима износе без изричите основице поређења и с унутрашњом неусаглашеношћу. Првенство романа о служавки приписано је и *Кајином путу* и *Девојци за све*; те две тврдње могу да стоје једна поред друге само ако се изричито разграниче (роман с јунакињом-служавком наспрам социјалног романа о свету служавки), што рад не чини доследно. Рецепцијски доказ о преводу на шест језика неусаглашен је с четири језика која се именују (с турским пет), при чему шест на једном месту важи за цео опус, а преноси се на првенац. Овакве суперлативне и апсолутне формулације ваљало би или везати за изричит критеријум, или их приписати историографији из које потичу (Гароња, Бараћ, Свирчев) — што рад на неким местима и чини (нпр. први приказ абортуса, уз Бараћ) — или ограничити на разматрани корпус. Терет доказа за тврдњу о првенству лежи на аутору, а гола вредносна оцена без разлога и доказа слаби аргумент (Booth и др., *The Craft of Research*).

Аутофикцијски оквир је легитиман, али граница фикције и биографије местимично се укида без ограде. У уводу стоји оштро — „она се не поистовећује с Кајом, она јесте Каја“ (стр. 6) — формулација која, узета изван оквира који рад иначе прокламује, клизи ка биографизму. Управо ту вреди применити начело правичности: рад на другом месту сам даје ограду коју на спорном месту пропушта — Каја „не носи ауторкино име, не прати ауторкин европски пут“ (стр. 79). Пошто наратолошки приручници (Ш. Римон-Кенан, *Наративна проза*; А. Марчетић, *Фигуре приповедања*; Ц. Принс, *Наратолошки речник*) траже да се приповедни субјект не изједначава с емпиријским аутором, ту ограду требало је држати доследно и на местима попут стр. 6, тим пре што Каја носи фикцијско име.

Две су замерке композиционе. Преглед низа „нових жена“ (2.2.3) нужан је оквир за тезу о континуитету женског писма и почива на изричито образложеном избору, али би везу сваког наведеног романа с поетиком *Девојке за све* требало чешће извести анализом, а не набрајањем и табелом. Уз то, оцену Кожљарове рецензије из 1935. рад проширује формулом „у оба романа“, чиме анахроно обухвата и роман који те године није постојао; ту формулацију ваља изоштрити.

VI Послератна и логорска проза

Логорска проза (*Сама*, *Све, све, све…*) носи најјачи аналитички слој рада: удвајање приповедног субјекта, кафкијански појам кривице, документарност записника, попис одлика саме логорологије као поетичке одреднице. Ту се вредност и приговори јасно раздвајају по тежини.

Питање претходничке улоге Жицине у женској логорској прози управо је место на коме рад сам показује да зна прецизнију формулацију, али је не држи доследно. На носећим местима тврдња је преоштра — да је Жицина једина жена-писац осуђена у сукобу с Информбироом — иако рад у истом одељку наводи и Жени Лебл и Веру Ценић. Прецизан и бранив облик даје, међутим, сам рад: она „није била једна од првих која је о овоме проговорила, већ, напросто прва која је смогла снаге да посведочи“ (стр. 181), односно „једна, једина књижевница пре Другог светског рата овенчана преводима својих дела“ (стр. 188) која је прошла кроз ту голготу. На те две формулације требало је свести и увод и закључак: првенство по времену настанка сведочанства (рукописи из седамдесетих) наспрам постхумног објављивања држи, апсолутна јединственост не.

Завршна теза да логорологија Жицине „није политичка“ стоји у извесној напетости с приказом изразито идеолошке тематике и с тврдњом да је идеолошки контекст једна од главних одлика поетике (стр. 233). Сама реченица тумачи свој смисао (дело надилази страначко-идеолошко и говори етичким, психолошким и онтолошким гласом), па је реч о недовољно одређеној, а не о унутрашње противречној формулацији; ипак би је ваљало заоштрити.

Вредносни судови изричу се у суперлативу и есејистичком тону без изричитог мерила поређења — „Све је огољено преживљеним. А у томе је Жицина најбоља“ (стр. 116). Такве оцене најчешће следе после конкретне анализе и имају стилску, а не мерну функцију, али би их требало изричито ослонити на претходно читање да не делују као неизведени суперлативи (в. поново Booth и др.). У истом реду је и есејистичко-реторски регистар који местимично продире у аналитички део; пошто ниједан стандард струке не забрањује прво лице ни есеј, ова примедба се овде води као питање примерености научном дискурсу, а не као кршење писаног правила — и своди се на препоруку да се такви искази умере.

Најзад, две ситнице у датовању и идентификацији дела: датуми прве операције и мастектомије потичу из различитих извора (интервју и дневнички записи) и требало их је изричито разграничити (стр. 102–104); а роман *Друго имање* у тексту се датира у 1961, док га Извори воде под 1979 (Нолит) — вероватно прво издање и реиздање, што ваља разграничити.

VII Периодика, репортаже и рукописна заоставштина

Поглавља о новинарству и о рукописној грађи носе два самостална доприноса — попуњавање празнине у истражености *Репортажа* и први приказ несређене заоставштине — и уз њих неколико лаких замерки.

Аналитички су снажна места на којима се новинарски рад укључује у поетичку целину: неписмене сељанке из репортажа читају се тако да „сељанке постају феминистичка контрајавност“ (стр. 198). Насупрот томе, поједини историјски екскурси (Теразије, синдикална такмичења) разрасли су се на уштрб анализе самих текстова, а на више места јављају се спекулативни, контрачињенични пасажи („да је Жицина могла знати за…, засигурно би…“) и суперлативни рангови без изричите основице — „те се ово може сматрати најслабијом репортажом у збирци“ (стр. 218). Такви искази немају доказну вредност и требало би да буду прорећени или изричито означени као претпоставке, а оцене изведене из претходне анализе стила и фокализације.

У поглављу о рукописној заоставштини приказ радње претеже над наратолошком анализом. То је, међутим, први корак увођења непознате, несређене и местимично нечитке грађе у науку, па се описни приступ овде не узима заману — тим пре што рад отворено бележи да су приповетке боље од објављених по сопственом читању: „Док сам ишчитавала све необјављене приповетке, дошла сам до закључка да су неке од њих боље од објављиваних“ (стр. 223). Оно што остаје као стварна слабост јесте документованост грађе (в. одељак IX), као и лаке терминолошке неуједначености (иста слушкиња именована и „Јелка“ и „Јека“; исти планински симбол и „Дедак“ и „Дедал“), које би кратка напомена уклонила.

VIII Наводи, приписивања, појмови и језик

Носеће појмове рад по правилу примењује верно, али их у известан број случајева уводи посредно — преко превода, домаћих прегледа и мрежних издања. То се овде не узима заману само по себи: рад није теоријска расправа о тим ауторима, него их примењује на грађу, а провере показују да су појмови (аутофикција, écriture de vie, фокализација, херсторија) пренети коректно. Приговор се своди на две ствари, од

којих је друга апаратска (одељак IX): прво, тамо где појам носи закључак, вредело би навести бар кључно место из меродавног издања; друго, свака јединица на коју се текст позива мора се наћи у попису, да би читалац стигао до извора.

Једно приписивање тражи исправку. Бартов епиграф — „све ово треба сматрати речима неког лика из романа“ — рад у прози исправно приписује Барту и наводи у француском изворнику, али је уз њега остала непроверљива позивна ознака у загради (упут на Бланшоа), чије јединице нема у попису; ту ознаку треба или библиографисати или уклонити. Реч је о ознаци извора, не о погрешном приписивању аутора.

Терминолошка доследност местимично изостаје: носећи појам јавља се и као „идологема“ (стр. 57–58) и као „идеологема“ (стр. 65–67), а превод једног теоријског места („идентитет“ → „прича“) слободнији је него што извор носи, мада не изневерава смисао.

Језичка редактура је, најзад, место које тражи темељан рад. Кроз све делове јавља се осетан број словних и правописних омашки (укључујући наслов пододелка 4.1 „Партијски монолизам“ и понављану сиглу „М. Живина“ уместо „Жицина“), као и недоследна транскрипција властитих имена (Михаило/Михајло Лалић; Асман/Асеман; Цуцић/Цуцућ; Тачињска/Тазињска/Тазинска). Правопис српскога језика прописује доследан облик страних имена кроз цео текст (Правопис Матице српске, 2010; уз Т. Прћић, *Нови транскрипциони речник енглеских личних имена*, за енглеска имена), па те облике треба ујединити. Ниједна од ових омашки не мења садржину анализе, али њихова густина нарушава језичку доследност коју докторски текст мора имати.

IX Научни апарат

Научни апарат је место на коме је рад био најмање брижљив, мада ни ту не у мери која би дирала носеће резултате.

Најозбиљнији је пропуст у примарном апарату: збирка *Репортаже* (1950) цитира се тридесет пута као „Жицина 1950“ са страном, а у Изворима нема њене библиографске јединице. Реч је о темељном новинарском извору читавог поглавља 5.2, па га читалац не може идентификовати; јединицу треба унети. Из истог реда је и то што поједине године у загради не одговарају ниједној години истог аутора у попису (Женет 2006 наспрам 1985; Барт 1992 наспрам 1971; Бахтин 1990 наспрам 1982/1989/1991), чиме те референце нису проверљиве, и што у Литератури постоји најмање дванаест удвостручења — исто дело под два броја или под два записа имена (Бахтин 1982 = Михаилович 1982; Римон-Кенан = „Шломит“; Божиновић = Боиновић) и по два дела под истим кључем — што привидно увећава број јединица и

квари кључеве за позивање. Попис тражи пречишћавање и усаглашавање с позивањима (ISO 690:2021; за поетички текст најближе *The Chicago Manual of Style*, 17. изд.).

Уз то стоји низ лакших, али системских слабости. Више теоријских кључева нема самосталну јединицу (Душан Иванић, Аћин 2021, Widdis 2005, Лиотар 1990, ЛаКапра, Hutcheon 1988, Митић/Милић 2017), што код места где рад гради сопствени појам (нпр. дефиниција логорологије) отежава проверу; те јединице треба допунити. Знатан део пописане литературе не појављује се у главном тексту, па попис делује шире него што је стварна употреба. Међу интернет изворима једна јединица упућује на локалну путању на диску аутора, а неколико на посредничке сервисе (scribd, kupdf, academia), што нарушава трајну проверљивост и тражи замену меродавним адресама; изостанак датума приступа код дела мрежних извора ваља допунити — упутство *Књижевне историје* за електронска издања изричито тражи навођење датума онлајн приступа. Најзад, ту су и техничке омашке завршне редактуре у садржају и попису (пододељак „2.3.11. Београд“ уместо 2.2.11; изостанак „5.2.1“ у садржају; поглавља 6 и 7 малим словима; прескочени бројеви Литературе 6 и 69; немогућа година „2103“ уместо 2013) — козметичке, али их ваља исправити ради сналажења.

Посебно место заслужује документованост највреднијег доприноса — рукописне грађе. Наводи из рукописа готово никад немају страну, грађа се наводи без сигнатура, а главни текст ниједном не упућује на нумерисани прилог по броју (уз то, ознака „Прилог 31“ понавља се). Ту се, међутим, мерило мора поставити прецизно. Фонд Завичајног одељења заиста још није каталошки сређен ни сигниран, што рад изричито наводи, па сигнатуре које би се цитирале не постоје — а грађа из Народне библиотеке Србије јесте дата под сигнатуром (Р 1226/III/5, стр. 15). Оно што је ипак било изводљиво и без каталошке обраде јесте привремена пагинација навода из рукописа и повезница текста с прилогом по броју. Именовани стандарди овде су текстолошки приручник и међународни архивски стандард описа: они траже јединствену идентификацију и датовање сваке јединице описа и опис свих сведока текста (Д. Иванић, *Основи текстологије*; *ISAD(G): General International Standard Archival Description*, 2. изд., елементи 3.1.1 и 3.1.3) — не да је грађа безвредна, него шта би, кад фонд буде сређен, требало допунити.

Ради правичности, ваља рећи и супротно: формат позивања (Аутор година: страна) уједначен је кроз цео рад, позивања на Изворе доследно одговарају наведеним издањима, фусноте су континуирано нумерисане, а рад по правилу цитира из првог лица извора, без низања темељних дела преко секундарних прегледа. Тамо где је дослован, дослован је тачно.

X Однос рада и реферата комисије

Реферат Комисије оцењује дисертацију као „пионирско научно дело које по први пут код нас систематски и целовито сагледава место и значај Милке Жицине“ (реферат). Та оцена, у делу који се тиче обухвата и концепта, одговара стању у тексту: рад заиста доноси први целовит преглед опуса и посебно вреднује рукописну заоставштину. „По први пут… целовито“ почива на претпоставци да раније није било монографије исте врсте; постоје ранији радови (Гароња Радованац, Бабин), али не целовита монографија, па је оцена бранива, мада не апсолутна.

Две појединости у реферату вреди усагласити са стањем у раду. Реферат наводи да дисертација „има 245 густо куцаних страница“ и да се састоји од „шест поглавља“ (реферат); главни текст доиста досеже штампану страну 234 (с Изворима и Литературом до 246), али рад у садржају има седам нумерисаних поглавља, јер је поглавље о рукописној грађи из Завичајног одељења засебно (6), а не спојено с поглављем о новинарству. Реч је о формалној неусаглашености броја поглавља, не о оцени.

XI Шта остаје

Кад се све сабере, добија се оцена коју вреди изрећи у једном комаду, без ублажавања и без претеривања.

Дисертација Александре Михајловић солидан је и самостално изведен рад који домаћој науци доноси оно што није имала: први целовит приказ опуса Милке Жицине под јединственом аутофикцијском окосницом, од међуратних романа до логорске прозе и новинарства, први научни приказ несређене рукописне заоставштине и попис одлика њене логорологије, уз низ самосталних поетичких и наратолошких увида изведених из навода. Фактографска подлога рада, тамо где се могла сравнити, у највећем делу држи, а едиторски однос према примарном извору је поштен и прегледан.

Слабости су, по оцени овог осврта, четвороструке и ниједна не руши носеће тезе. Прва је појмовна: централни појам поетике није одређен, па му се обим колеба, што отежава строгу проверу тезе о доследној поетици. Друга су формулације о првенству и вредности: суперлативне и апсолутне тврдње (о служавки, о шест језика, о јединствености у логорској прози) износе се без изричите основице поређења и с унутрашњом неусаглашеношћу, иако рад на појединим местима сам даје прецизнији, бранив облик (стр. 181, 188). Трећа је сразмера описа и анализе: у контекстуалним екскурсима, у прегледу упоредног корпуса и у приказу рукописа препричавање местимично потискује анализу поетике коју наслов обећава. Четврта

је научни апарат: недостајућа јединица за *Репортаже*, неусаглашене године цитат–попис, удвостручења, недостајуће теоријске јединице, мрежни извори без датума приступа и рукописна грађа без пагинације навода и повезнице с прилозима.

Изнад свега тога стоји једна правилност која иде у прилог раду: провере чињеница и приказ туђих решења изведени су брижљивије него сумарне, вредносне формулације, па је највећи део онога што треба поправити већ негде у раду тачно урађено — само на погрешном месту или недоследно спроведено. То важи и за датум хапшења (колеба између 1. и 6. јуна 1951), где рад сам, у фусноти 122, отворено бележи дилему: „Велика је дилема да ли је Жицина ухапшена 1. или 6. јуна, јер у различитим изворима стоје различити“ (стр. 228), пошто на носећим местима бира час један датум — „Ухапшена је, посве ненадано, 6. јуна 1951. године“ (стр. 15) — час други: „Милка Жицина је била ухапшена 1. јуна 1951. године, пред поноћ, на улици“ (стр. 132) — те је реч о неусаглашености коју треба свести на једну формулацију с упутом на ту напомену.

Пет измена биле би, по оцени овог осврта, најплодније у евентуалном монографском издању или наставку истраживања, и ниједна не тражи ново истраживање него доследно спровођење онога што је рад већ започео. Прво, изричито одредити појам поетике на почетку и држати га доследно кроз анализе. Друго, суперлативне тврдње о првенству и вредности везати за изричит критеријум или их свести на бранив облик који рад већ има (стр. 181, 188). Треће, у поглављима о упоредном корпусу, о репортажама и о рукописима померити тежиште с описа на анализу поетике, а контекстуалне дигресије сажети. Четврто, уредити научни апарат — унети јединицу за *Репортаже* (1950) и остале недостајуће јединице, ускладити године цитат–попис, спојити удвостручења, допунити мрежне изворе и заменити посредничке адресе, а рукописну грађу опремити привременом пагинацијом навода и повезницом с нумерисаним прилозима (уз сигнатуре кад фонд буде сређен). Пето, спровести темељну лектуру и уједначити транскрипцију властитих имена.

Уз ту врсту редакције, ова дисертација остаје вредан и употребљив допринос, чији би поетички оквир и увођење рукописне заоставштине у науку имали шта да кажу и стручном читаоцу изван уже теме, и који Милку Жицину враћа у књижевноисторијски ток из кога је била скрајнута.

Литература

Предмет осврта

Михајловић, Александра Р. *Поетика прозе Милке Жицине* [докторска дисертација]. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2024. (НаРДуС.)

Реферат Комисије за оцену докторске дисертације Александре Михајловић „Поетика прозе Милке Жицине“. Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 14. мај 2024.

Методологија истраживања и писања

Booth, Wayne C.; Colomb, Gregory G.; Williams, Joseph M.; Bizup, Joseph; FitzGerald, William T. *The Craft of Research*. 4. изд. Chicago: University of Chicago Press, 2016.

Еко, Умберто. *Како се пише дипломски рад*. Прев. М. Ђукић-Влаховић. Београд: Народна књига – Алфа, 2000.

Милосављевић, Петар. *Методологија проучавања књижевности*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1985.

Наратологија, поетика, аутофикција

Лешић, Зденко. *Теорија књижевности*. Београд: Службени гласник, 2008.

Марчетић, Адријана. *Фигуре приповедања*. Београд: Народна књига – Алфа, 2004.

Принс, Џералд. *Наратолошки речник*. Прев. Б. Миладинов. Београд: Службени гласник, 2011.

Римон-Кенан, Шломит. *Наративна проза: савремена поетика*. Прев. А. Стевић. Београд: Народна књига – Алфа, 2007.

Текстологија, архивски опис и цитирање

Иванић, Душан. *Основи текстологије: увод у текстологију нове српске књижевности*. Београд: Народна књига, 2001.

ISAD(G): General International Standard Archival Description. 2. изд. Ottawa: International Council on Archives, 2000.

ISO 690:2021. *Information and documentation — Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*. 4. изд. Geneva: ISO, 2021.

The Chicago Manual of Style. 17. изд. Chicago: University of Chicago Press, 2017.

„Упутство за припрему рукописа / Модели цитирања“, *Књижевна историја* (Институт за књижевност и уметност, Београд).

Правопис и транскрипција

Правопис српскога језика. Приредили М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица. Измењено и допуњено издање. Нови Сад: Матица српска, 2010.

Прћић, Тврtко. *Нови транскрипциони речник енглеских личних имена*. 3. изд. Нови Сад: Змај, 2008.